

Giãjo há»™i mĩc á»c hĩmĩc trai gĩi Á»á»c á»Y cá°nh nhau trong Á»ám há»™i

Á»ng gĩp cá»sa Hĩ Tĩng Long
08/08/2017

Giĩ mã tác hĩm trai
gĩ °ác ß cĩnh nhau trong ĩm hĩi
*Hĩ

Tĩng Long

Trong mũt sĩ Iĩ hĩi ß

miĩn B°c v«n tĩn tĩ nhĩng nghi thĩc diĩn x°ũng
khĩ kĩ lĩ và bí ©n. Nhiĩu nhĩ nghiĩn cĩu gĩ ó là
tĩc hĩm . Hiçn cĩ rĩt nhiĩu tĩc hĩm trong mũt
sĩ Iĩ hĩi khiçn ng°Yĩ ta& bĩng hoĩng vì bĩt ngY.

Tĩ

ĩn cho trai gĩi ĩm nhau& trong ĩm hĩi

PGS.

TS Bĩ Xuĩn Thĩng - Viçn V n hoĩ nghç thu-t Viçt Nam
chia s» rĩng, mũt Iĩ hĩi truyĩn thĩng bao gĩY cĩng
cĩ hai phĩn: Iĩ và hĩi.

Phĩn

Iĩ th°Yng diĩn ra tr°ũc ho-c trong ngĩi chính hĩi vĩi
rĩt nhiĩu nghi thĩc: Iĩ r°ũc n°ũc, Iĩ mũc dĩc, Iĩ
tĩ gia quĩn, Iĩ r°ũc, Iĩ ĩi tĩ, Iĩ tĩc trĩc (dĩng
h°ĩng), Iĩ hĩm (thĩ hiçn cĩc trĩ diĩn), Iĩ tĩ tĩch
(hoĩ mã)...

Trong

nhĩng Iĩ hĩi cĩ x°a, sau phĩn tĩ yçt s½ cĩ nghi
thĩc tĩc hĩm . Tĩc hĩm là mũt hĩnh thĩc diĩn
x°ũng tĩn tĩ d°ũi dĩng nghi Iĩ nhĩm tĩ hiçn ĩi
nhĩng nĩt riĩng, -c tr°ng, th-m chí là sĩ thĩc cç
vĩ thĩn ĩnh °ĩc tĩn thY. Tĩc hĩm th°Yng diĩn
vĩo gĩY thĩng và nhĩng ng°Yĩ tham gia là cĩc cĩ cao
niĩn ĩi dĩçn nĩi bĩ cũng Óng.

"Tĩc

hĩm" -m nĩt tĩn ng°ĩng phĩn thĩc ß Iĩ hĩi

"Lĩnh tĩnh tĩnh phĩc" ß Phĩ Thĩ. çnh: TL.

Theo

PGS. TS Bĩ Xuĩn Thĩng, cĩc Iĩ hĩi cĩ tĩc hĩm mĩnh
chĩng cho sĩ sĩng tĩo cç dĩn ĩn và
phĩng phĩ. Iĩ hĩi cĩ tĩc hĩm th°Yng là nhĩng Iĩ
hĩi cĩ x°a. Trĩn thĩc tĩ, Iĩ hĩi cĩ tĩc hĩm
hiçn nay çm trĩn sĩu ngĩn tay. Và dĩĩn vĩo cĩc tĩc
hĩm mà nhiĩu ng°Yĩ ã tĩm ra °ĩc chç thĩ cç
Iĩ hĩi ho-c nguĩn gĩc cç vĩ thĩn hoĩng lĩng.

Trong

hĩi lĩng Gĩng bao gĩY cĩng tĩ hiçn sĩ tĩch õng hiçu
cY (°ĩc xem là hiçn thĩn cç Gĩng), phĩt cY á
tĩng ba chiçc bĩt úp trĩn ba chiçc chiçu. Ba chiçc bĩt
biĩu t°ĩng cho Oĩ nĩi và cĩnh Óng, thĩ hiçn sĩc
mĩnh vĩ ĩch cç Gĩng tr°ũc k» thĩ. Diĩn x°ũng
chĩy cY trong Iĩ hĩi lĩng Trĩĩ Khĩc nhĩm tĩ hiçn
ĩi sĩ tĩch Phĩng H°ng luyçn quĩn chu©n bĩ áĩn vĩo
thĩn ĩi La&

PGS

Thĩng kĩ, ngĩi x°a, trong ĩm rĩ hĩi diĩn ra ß nhiĩu
Iĩ hĩi cç cĩc lĩng ß miĩn B°c nh°: Lĩng Lĩng La (Hĩ
Tĩy); Ngĩ Xĩ, Ngĩ Hoĩng, lĩng Nĩm (B°c Nĩnh); õng Yĩn,

an Nhiã»m (B c Giang); Duyên Tã»c (Thái Bình); V n Tr»ng (Phú Thĩ)& th»Ýng có tác hèm , khi t»t èn, nam nữ có thã» trêu ngh'ỏ nhau, ùa nghỄch mang tính tình dã»c, th-m chí có thã» quan hỢc tình dã»c& Theo quan niỆm dân gian, hỦi làng n m nào không thĩc hiỢn tác hèm này s½ sinh ra rợi ro, dỄch bỢnh và mùa màng thÝt bát. Tác

giỄ Lê V n Kó trong cuỖn Lã hỦi nông nghiỢp ViỢt Nam (xuÝt bỄn 2002) cing tềng Á c-p ỉn tác hèm ánh bỢt (có sách gĩi là ánh biỢt) cỢa Iã hỦi làng La CỄ ß xé oài (Hà NỦi ngày nay) r±ng: Trong lúc t»t èn Ýy, mỦt sN ng»Yi thì sang sân bên kia theo oàn s n hỒ, mỦt sN ng»Yi khác ngỒi lị tị chx muỖn làm gì thì làm. Gĩi là s n hỒ nh»ng nam nữ i tìm uỒi nhau, ai b»t »ãc ai cing m-c& Theo tác IỢc cỒ truyã»n, nam nữ ân ái vỦi nhau trong êm rã ám Ýy mà trót có thai thì làng không b»t tỦi, ng»ãc lị hĩ còn cho là may, là s½ làm n phát ỉt, mùa màng càng t»j tNĩt vì sinh lĩc truyã»n xuNng Ýt ai rÝt nhiã»u .

Tác hèm »ãc thã» hiỢn d»Ủi nhiã»u hình théc khác nhau Tác

hèm chêm lẫn ß hỦi làng Ném Th»ãng liên quan ỉn hành Ùng chêm lẫn cỢa thành hoàng (Lý Công), vNn là mỦt t»Ủng c»Úp khét tịng. Tác hèm uỒi lẫn trong Iã hỦi làng Ngô Xá (Gia Lâm - Hà NỦi), tái hiỢn viỢc thành hoàng là mỦt ng»Yi lái lẫn vì uỒi lẫn mà rị xuNng ao bỄ chỈt. Ngoài ra. tác hèm liên quan ỉn thành hoàng là mỦt tên n trỦm, n c»Úp& còn quan sát thÝy ß mỦt sN làng CỪng Khê (Thái Bình), Tích Sịn (V)nh Phúc), Kh»c KỉỢm (Võ Giàng - B»c Ninh)&

"Tác hèm" c»Úp sinh thĩc khí trong mỦt Iã hỦi ß miã»n B»c. ợnh: TL.

Khi tôi làm vã» Iã hỦi ình CỄ cỢa 5 làng Tích Sịn ß V)nh Phúc phát hiỢn ra mỦt iã»u thú vỄ ó là 5 ông thành hoàng cỢa làng thĩc chÝt là 5 ông i c»Úp lẫn. Nhà nghiên cứu v n hoá Toan Ánh khi viỢt vã» thành hoàng cỢa làng này v«n viỢt là 5 ông c»Úp lẫn. Nh»ng bây giÝ khi tôi ỉn ó thì lí lỄch ã »ãc thay Ổi. Bây giÝ 5 vỄ thành hoàng là 5 vỄ sịn thỢn giúp ngài TrỢn H»ng ịo ánh gi-c Nguyên - Mông. Tuy nhiên, dân gian thì không thay Ổi, v«n diã»n lị nghi théc g»n liã»n vỦi 5 ông thành hoàng.

Khi tôi phã»c dũng Iã hỦi này thì ng»Yi không nhỦ nỒi diã»n x»Ủng c»Úp con lẫn en nh» thỈ nào. Tôi may m»n g-p »ãc mỦt cả già 90 tuỒi. Chính cả ã dịy cho tôi cách làm quì Á nhNĩt mỦt con lẫn en mà chỄ cỢn ịp mỦt cái là nó bung ra và mình ôm lẫn chịy i luôn »ãc. Con lẫn ó sau ó »ãc cúng sNng, x» sNng và chia luôn cho míi ng»Yi. Téc là tác hèm này phỄng phÝt mùi c»Úp lẫn ã nh»c nhỈ lị thÝi xa x»a, ông thánh l-p làng là c»Úp lẫn. Chúng ta bây giÝ thÝy thánh l-p làng là nhĩng ông c»Úp, n mà, n trỦm, g»p phân& thì buỒn c»Yi nh»ng thĩc tỈ là thÝi mông muỦi phỄi c»Úp nhau mỦi có làng. ViỢc ng»Yi ta diã»n x»Ủng lị là ã t»ßng nhỦ nhĩng công lao cỢa vỄ thỢn ã l-p làng, ã bỄo trã cho làng nh» thỈ nào , PGS Th»ng Kã.

Theo

PGS Thng, tác hèm °ãc thã hiÇn đ°Ui nhiÁu hình théc khác nhau.

Ngoài

ra, tác hèm gñ lián vUi tín ng°áng phÓn thñc trong mÙt sñ IÁ hUi ß mián Bc hiÇn cing ã có nhiÁu thay Õi. Bên c;nh IÁ hUi Linh tinh tình phíc ß Té Xã, LÁ hUi Trò Trám (Phú Thí) là còn giì tác hèm gñ nh° nguyên v¹n thì l; có nhiÁu IÁ hUi ã biçn tËu i. Ch³ng h;ñ, trong IÁ hUi làng éc Bác (L-p Th;ch V)nh Phúc) dián ra tẽ mÓng 1 çn mÓng 4 tháng Hai hàng n m, ng°Ýi dân tÕ chéc IÁ r°Úc v-t thiêng r† trang trính vào tr°Úc êm dián ra chính hUi. Trong êm r°Úc, àn òng r°Úc v-t thÝ là cây g-y vông tẽ miçu, àn bà r°Úc v-t thÝ là mo cau tẽ Án vÁ ình làng. Trên °Ýng g-p nhau, hai bên chào hñ b±ng cách cho g-y vông và mo cau ch;ñ vào nhau nhiÁu lşn ã cşu sñ may mñ.

VUi

quan niÇm, sinh thñc khí là nhing v-t linh thiêng, em l; may mñ mà ai cing mong có °ãc v-t thiêng, ng°Ýi dân ã tÕ chéc nhing cuÙc thi c°Úp sinh thñc khí mÙt cách công khai. Nghi IÁ c°Úp sinh thñc khí hiÇn nay còn xu† hiÇn trong r† nhiÁu hUi làng, nh°ng ã biçn t°Úng sang các hình théc khác nh°: c°Úp kén, c°Úp cây bông, c°Úp dò... Ch³ng h;ñ, IÁ hUi Gia Thanh, huyÇn Phù Ninh, tËnh Phú Thí vUi tác c°Úp dò °ãc tÕ chéc vào ngày mùng 2 tháng Giêng hàng n m. Vào ngày IÁ, làng mß tiÇc bánh ch°ng, bánh giày Á tç thşn, sau ó tiçn hành nghi IÁ c°Úp dò - mÙt tác hèm cçạ làng mà kó hUi nào cing phËi có. Míi ng°Ýi la hét, xô ©y, tranh c°Úp dò mÙt cách quyçt liÇt.